

พุทธศาสนาในวิชานิติศาสตร์ไทย

Buddhism in Thai academic laws

*ดิเรก ควรสมาคม**

บทคัดย่อ

การเรียนการสอนกฎหมายในสถาบันอุดมศึกษาไทยทั้งของรัฐและเอกชน ส่วนใหญ่จะเป็นการสอนในแบบบรรยาย ที่เรียกว่า นิติศาสตร์ในแง่แบบแผน คือสอนเพื่อให้รู้เพียงเนื้อหาของกฎหมาย (ตัวบท) แต่เรื่องนิติวิธีนั้น มักจะถูกมองข้ามไป เช่น วิธีคิด วิธีใช้และตีความกฎหมาย เนื่องจากอิทธิพลแนวคิดกฎหมายฝ่ายตะวันตกที่เข้ามาในสังคมไทย ขณะที่แนวคิดกฎหมายในพุทธศาสนาถูกละเลยและทำให้แปลกแยกออกไปจากวงวิชาการด้านนิติศาสตร์ไทย เมื่อสำรวจรายวิชาในหลักสูตรพบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาน้อยมาก ได้แก่ วิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย วิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย วิชานิติปรัชญา ในบทความนี้ต้องการค้นหาว่า การสอนนิติศาสตร์ของไทย สอนอย่างไร ผู้สอนมีความเข้าใจในพุทธศาสนาอย่างไร พุทธศาสนาสัมพันธ์กับวิชานิติศาสตร์อย่างไร ผลที่เกิดจากการใช้การตีความกฎหมายในทางปฏิบัติมีปัญหาอย่างไร แนวทางแก้ไขต่อเรื่องนี้ควรทำอย่างไร

คำสำคัญ : พุทธศาสนา นิติศาสตร์ไทย

Abstract

In teaching and learning laws in higher education institutions of Thailand, both state and private, the lecture method is mostly used. Such method is called Legal Science of Norms, which aims to only teach about the content of law. On contradictory, the Juristic Method is usually disregarded, such as the methods of thinking, using, and interpreting laws, due to the influence of western laws in the Thai society. Meanwhile, the concept of laws in Buddhism is neglected and considered as alienation from the Thai academic fields of laws. Having done a survey of courses in the curriculum, it is found that Buddhism is slightly covered in the contents of some courses, e.g. Thai Legal History,

**รองศาสตราจารย์ สาขาวิชานิติศาสตร์ (ปริญญาโท) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่*

Legal Professional, and Philosophy of Laws. This paper aims to find out how laws are taught in Thailand, how the instructors understand Buddhism, how Buddhism is related to laws, what kind of problems might be found from the practical interpretation of laws, and what solutions can be used to solve such problems.

Keywords : Buddhism, Thai Laws

บทนำ

ปัจจุบันการเรียนการสอนกฎหมายในสถาบันอุดมศึกษาของไทยมีจำนวนคณะและสาขาวิชานิติศาสตร์เป็นจำนวนมากทั้งสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ได้แก่ มหาวิทยาลัยในกำกับ มหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รวมจำนวน 82 แห่ง และสถาบันอุดมศึกษาเอกชน อันได้แก่ มหาวิทยาลัย สถาบันและวิทยาลัย รวม 74 แห่ง[1] เหล่านี้จะมีคณะนิติศาสตร์หรือมีสาขาวิชานิติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้สถาบันของรัฐมีคณะนิติศาสตร์ 56 แห่ง ของเอกชนมีคณะนิติศาสตร์ 37 แห่ง จะมีแต่เพียงมหาวิทยาลัยของรัฐหรือในกำกับของรัฐบางแห่งตลอดจนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลเท่านั้นที่ยังไม่มีการจัดตั้งคณะนิติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาไทยทั้งหมด 156 แห่ง มีการเรียนการสอนในสาขานิติศาสตร์มากถึง 93 แห่ง เหตุผลประการหนึ่งที่มีการจัดตั้งคณะหรือสาขาวิชานิติศาสตร์กันมากขึ้นในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา คือ นโยบายของรัฐที่ให้อำนาจสถาบันจัดตั้งหลักสูตรได้ง่ายขึ้น เช่น สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีอำนาจตามพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2546 มาตรา 34 (6) เปิดหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตได้ นอกจากนี้ ในแง่ต้นทุนการเปิดหลักสูตรนี้มีต้นทุนไม่สูงมาก เพราะนิติศาสตร์ไม่มีห้องทดลองหรือห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เหมือนคณะแพทยศาสตร์ เภสัชศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ จะมีเพียงคณาจารย์ประจำที่มีคุณวุฒิตามเกณฑ์เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้จำนวนผู้เรียนในหลักสูตรนิติศาสตร์ทั่วประเทศทั้งสถาบันของรัฐและเอกชนมีจำนวนมาก หากนับมหาวิทยาลัยเปิดที่มีลักษณะตลาดวิชาแล้ว จำนวนนักศึกษานิติศาสตร์จึงเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ในแง่เนื้อหาของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต จะพบว่า การเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรระดับปริญญาตรีนั้น มักจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน โดยกำหนดให้เรียนวิชากฎหมายแพ่งหรือพื้นฐานกฎหมายเป็นรายวิชาเริ่มแรก จากนั้นจึงเรียนรายวิชากฎหมายนิติกรรมและสัญญา และเริ่มเรียนวิชากฎหมายในกลุ่มกฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณาความอาญา หรือรายวิชากฎหมายสารบัญญัติกับกฎหมาย

[1] สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, *คลังข้อมูลอุดมศึกษา* (18 สิงหาคม 2559) คลังข้อมูลอุดมศึกษา <http://data3.mua.go.th.dataS/>.

วิธีสบัญญัติ ในระยะหลังจึงเริ่มมีการเรียนในกลุ่มวิชากฎหมายมหาชนและกลุ่มวิชาระหว่างประเทศตลอดจนกฎหมายด้านเศรษฐกิจและการค้าการลงทุนเทคโนโลยีและธุรกิจมากขึ้น ในภาพรวมการเรียนนิติศาสตร์จะเน้นการบรรยายในเนื้อหาวิชา ไม่เน้นฝึกปฏิบัติ อันเป็นอิทธิพลของแนวการเรียนการสอนกฎหมายของไทยมาตั้งแต่อดีตเมื่อครั้งตั้งโรงเรียนกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ หลังจากนั้นจึงมาเป็นสำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาในปัจจุบัน รวมทั้งเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นมา หากพิจารณาในด้านหลักการของวิชานิติศาสตร์ที่ว่า สอนให้ลึกซึ้งถึงรากฐานทางทฤษฎีของวิชานิติศาสตร์หรือการสอนให้เป็นศาสตร์ (Science) ยังน่าสงสัยอยู่ เพราะแนวการสอนกฎหมายที่ผ่านมาจะเน้นให้จำได้และใช้เป็นในแบบนิติศาสตร์ทางข้อเท็จจริง (Legal Science of Norms) ขณะที่ในอีกด้านหนึ่งควรสอนให้รู้ลึกซึ้งถึงเบื้องหลังที่มาและวิเคราะห์ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายว่าดีหรือไม่ดี ยุติธรรมหรืออยุติธรรมในแง่นิติศาสตร์ทางคุณค่า (Legal Science of Value) นับว่าเป็นเรื่องท้าทายต่อวงวิชาการด้านนิติศาสตร์มายาวนาน ประเด็นปัญหาที่ควรพิจารณามีว่า การสอนวิชานิติศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาไทยสอนกฎหมายอย่างไร และการที่ประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทั้งผู้สอนและนักศึกษามีความเข้าใจในพุทธศาสนาอย่างไร พุทธศาสนาสัมพันธ์อย่างไรกับวิชานิติศาสตร์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดนักกฎหมายไทยซึ่งจะส่งผลต่อการใช้และการตีความกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมของไทย

แนวการเรียนการสอนกฎหมาย

คำถามเบื้องต้นสำหรับนักศึกษากฎหมายในปีแรกที่เรียนกฎหมายนั้น พบว่าจะเริ่มสอนถึงความเป็นมาและความหมาย ตลอดจนระบบและประเภทของกฎหมายในโลกว่าเป็นอย่างไร ในประเด็นนี้พบว่ามีการสอนหรืออธิบายเกี่ยวกับความหมายของกฎหมาย ดังนี้

กฎหมายคือคำสั่งของผู้มีอำนาจหรือรัฏฐาธิปัตย์ : กรณีนี้หมายความว่า เป็นแนวทางการอธิบายความหมายของกฎหมายจากแนวคิดปรัชญาที่ชื่อว่า Legal Positivism หรือปรัชญากฎหมายบ้านเมืองหรือปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย มาจากอิทธิพลของ John Austin ที่อธิบายว่า กฎหมายคือคำสั่งข้อบังคับ มาจากผู้มีอำนาจทางการเมืองสูงสุดในรัฐหรือรัฏฐาธิปัตย์ หากไม่ปฏิบัติตามจะมีสภาพบังคับหรือได้รับโทษ แนวคิดแบบนี้ได้เข้ามาในไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้นำมาอธิบายในการสอนกฎหมายขณะนั้นว่า กดหมาย คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินต่อราษฎรทั้งหลาย เมื่อไม่ทำตามแล้ว ตามธรรมดาต้องรับโทษ[2] นอกจากนี้ต่อมา ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ก็นำมาอธิบายในแบบกฎหมายตามเนื้อความว่า กฎหมายได้แก่ ข้อบังคับของรัฐซึ่งกำหนดความประพฤติของมนุษย์ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ บางเรื่องกำหนดให้

[2]พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, *เล็กเช่อร์กฎหมาย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, 2468) 1.

ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายชำระค่าเสียหายทางแพ่ง บางเรื่องให้รับโทษทางอาญา หรือแม้แต่ในพจนานุกรมของไทยก็ให้ความหมายไว้ว่า กฎหมายคือ กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น เพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตาม เป็นต้น

กฎหมายคือกฎธรรมชาติ เป็นการอธิบายในแบบแนวคิดปรัชญาแบบ Natural Law ที่ว่ากฎหมายคือ กฎเกณฑ์ที่เป็นระบบแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง เป็นชั่วนิรันดร[3] มนุษย์สามารถเข้าถึงกฎหมายธรรมชาติด้วยการใช้เหตุผลและสติปัญญาที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ทำให้รู้ผิดชอบชั่วดีอันเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลสากล[4] แนวคิดกฎหมายธรรมชาติตั้งแต่สมัยกรีกพยายามจะอธิบายว่า กฎหมายที่แท้จริงต้องอิงกับกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นมาเองโดยมนุษย์มิได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ นอกจากนี้ยังมีการอธิบายว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์ทางกฎหมายต่าง ๆ ในอุดมคติซึ่งอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่รัฐสร้างขึ้น โดยถือว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวมีที่มาจากกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งซึ่งอาจค้นพบได้โดยการใช้เหตุผล[5]

กฎหมายคือ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ในสังคมที่มีการวิวัฒนาการมาจากสิ่งที่เรียกว่า จิตใจประชาชาติ (Volksgeist) เป็นแนวคิดปรัชญาแบบกฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical Law) ซึ่งให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรม ภาษา ความรู้สึกผิดชอบของประชาชนพลเมือง กฎหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้น แต่ค่อย ๆ วิวัฒน์พัฒนามาเป็นกฎหมาย ดังนั้นจึงเสนอเป็นทฤษฎีกฎหมายสามชั้น (Three layers of Law) ได้แก่ กฎหมายชาวบ้าน (Volksrecht) กฎหมายของนักกฎหมาย (Juristenrecht) และกฎหมายเทคนิค (Technical Law) แนวคิดนี้พยายามชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของกฎหมายว่าแต่ละชนชาติล้วนแต่มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ของตนเอง ทัศนคติต่อการมองกฎหมายไม่ควรเน้นแต่ตัวอักษร ควรคำนึงว่าวิชานิติศาสตร์ต้องคำนึงถึงประวัติศาสตร์ของตนเองด้วย

นิติศาสตร์เชิงสังคม (Sociological Jurisprudence) เป็นแนวคิดปรัชญาที่เชื่อว่ากฎหมายเป็นเพียงกลไกทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Purpose) วัตถุประสงค์จึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎหมายและเป็นผู้สร้างกฎหมายทั้งหมด ไม่มีกฎหมายใดไม่มีวัตถุประสงค์ แนวคิดนี้จะเน้นว่ากฎหมายในชีวิตจริงเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร มากกว่าเน้นลายลักษณ์อักษร เพราะในความเป็นจริงของสังคมที่เกิดขึ้น กฎหมายที่บัญญัติหรือที่ใช้กันในชีวิตจริงนั้น ไม่ได้ผลตามที่ควรจะเป็นหรืออาจสร้างความไม่เป็นธรรมขึ้น จึงพยายามจะศึกษาว่า บทบาทหน้าที่ของกฎหมายที่ลงไปสู่สังคมนั้น เป็นอย่างไร ได้ผลมากน้อยแค่ไหนและควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องสภาพ

---

[3] พิธินัย ไชยแสงสุขกุล, *นิติปรัชญาภาค 1 เล่ม 1* (กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญจำกัด, 2539) 9.

[4] สมยศ เชื้อไทย, *ความรู้กฎหมายทั่วไป คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป* (กรุงเทพฯ: วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 12, 2549) 108.

[5] จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2532) 118.

ปัญหาอย่างไร ในระยะหลังมีผู้ใช้คำว่า นิติสำนึก[6] (Legal Consciousness) อันเป็นแนวทางทำความเข้าใจถึงกฎหมายในชีวิตจริงหรือกฎหมายที่มีชีวิต จะแตกต่างกับกฎหมายตามลายลักษณ์อักษร เน้นการศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อค้นหาทำความเข้าใจในระดับชุมชนและบุคคลระดับต่าง ๆ ว่ามีท่าทีต่อกฎหมายของรัฐอย่างไร

จากแนวคิดทางกฎหมายที่กล่าวมานี้ ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของแนวคิดกฎหมายในแบบต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านทัศนคติมุมมองของผู้สอนกฎหมาย ในการสอนวิชากฎหมายในเริ่มต้นของการเรียนกฎหมายเห็นได้ว่า เป็นการสอนในลักษณะท่องจำว่า กฎหมายคืออะไร แบ่งเป็นอย่างไร ซึ่งก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดพลาดร้ายแรงแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะแนวคิดทางกฎหมายที่สอนกันมาดังกล่าวนั้น เป็นรากฐานความคิดกฎหมายจากตะวันตก การรับแนวคิดเหล่านี้มาถ่ายทอดให้ผู้เรียนนั้น ผู้สอนควรจะวิเคราะห์ให้เห็นเบื้องหลังแนวคิดเหล่านั้นด้วย จึงจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจได้อย่างถูกต้อง มากกว่าสอนเพื่อให้จำได้ใช้เป็นเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดในพุทธศาสนาจะช่วยขยายวิสัยแห่งปัญญา ในการแก้ไขเพิ่มเติมสิ่งที่ขาดหายไปจากข้างต้นได้

พุทธศาสนาในวิชานิติศาสตร์ไทย

หากกล่าวถึงพุทธศาสนา ในแง่ศาสนาหนึ่ง คนส่วนใหญ่ในสังคมจะเข้าใจกันว่า พุทธศาสนาหมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้ตรัสรู้สัมโพธิญาณ หรือการค้นพบธรรม/ธรรมะและบัญญัติวินัย (ธรรม-วินัย) จนสืบมาถึงทุกวันนี้ ความรู้ในทางพุทธศาสนามักถูกทำให้เข้าใจไปว่าจะต้องเป็นพระภิกษุหรือสามเณรเท่านั้น จึงจะเข้าใจเข้าถึงสาระแก่นของพระพุทธศาสนา คนทั่วไปหรือนักศึกษาที่มิได้มุ่งศึกษาในหลักสูตรด้านศาสนามักไม่ค่อยให้ความสนใจศึกษาถึงสาระสำคัญและความเชื่อมโยงระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์อื่น ๆ รวมทั้งนิติศาสตร์หรือศาสตร์ด้านกฎหมาย ดังนั้นจึงควรค้นหาและทำความเข้าใจกันใหม่ว่าพุทธศาสนาอธิบายถึงกฎหมายไว้อย่างไร

กฎหมายหรือ Law นั้น เป็นที่เข้าใจในปัจจุบันว่าคือ นิติศาสตร์ ซึ่งแปลโดยทั่วไปว่าศาสตร์เกี่ยวกับกฎหมาย แต่คำว่า นิติศาสตร์ ในอารยธรรมของอินเดียโบราณ หมายถึง[7] วิชาการด้าน Politic หรือที่เรียกว่า วิชารัฐศาสตร์หรือวิชาการปกครอง ทั้งนี้เนื่องจาก ตัวศัพท์ “นิติ” หรือ “นีติ” นี้ แปลว่า นำ นีติ แปลว่า การนำ ผู้นำ นิติศาสตร์ จึงหมายถึง ศาสตร์แห่งการนำ นำอะไร ตอบว่า นำประชาชน นำกิจการงานของรัฐ ใช้อุปกรณ์เครื่องมือในการนำ คือ กฎหมาย ๆ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์กติกาของสังคม ดังนั้นเรื่องของกฎหมายกับการปกครองจึงแยกออกจากกันไม่ได้ ในสมัยโบราณ กฎเกณฑ์กติกาหรือกฎหมายส่วนใหญ่มาจากตัวผู้ปกครองนั่นเอง วิชาการปกครองจึงเรียกร้องให้ต้องมีกฎหมาย แต่เมื่อคำว่า นิติศาสตร์เข้ามาในเมืองไทย จึงใช้คำว่านิติศาสตร์ในความหมายว่าคือกฎหมาย แทนความหมายเดิมของอารยธรรมอินเดีย วิชากฎหมาย

---

[6] สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *การวิจัยกฎหมายทางเลือก:แนวคิดและพรมแดนความรู้* (กรุงเทพฯ: วิญญชน, 2557) 81.

[7] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ* (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 6, 2550) 2.

แยกไม่ออกจากอำนาจปกครองของรัฐ และกฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้ปกครอง การปกครองที่ดีต้องมุ่งประโยชน์แก่ประชาชน ต่อมากฎหมายมีวิวัฒนาการเพื่อกำหนดกติการะหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง เช่น ผู้ใต้ปกครองก็มีสิทธิเหมือนกัน ผู้ปกครองควรมีขอบเขตในการปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครองอย่างไร เพื่อไม่ให้ผู้ปกครองมาละเมิดกดขี่ข่มเหงผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นไปตามวิวัฒนาการของการปกครองทั่วไป

ดังนั้นในประเด็นนี้สรุปได้ว่า คำว่า "นิติศาสตร์" ในอารยธรรมอินเดียโบราณ ไม่ได้หมายถึง กฎหมาย แต่หมายถึง วิชาว่าด้วยการปกครอง

ส่วนคำว่า "ธรรมศาสตร์" นั้น แปลตามรูปศัพท์ได้ว่า "วิชาว่าด้วยหลักการ หรือวิชากฎหมาย" โดย "ธรรม" ในแง่หนึ่ง แปลว่า "หลักการ" ซึ่งมีสองหลักการใหญ่ คือ

1. หลักการแห่งความเป็นจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ (ธรรม) กับ

2. หลักการที่มนุษย์นำเอาความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้น มาจัดตั้งวางเป็นระเบียบแบบแผนหรือวางเป็นกติกาของสังคมเพื่อให้ประชาชนยึดถือปฏิบัติ (วินัย)

ทั้งสองหลักการนี้รวมเรียกว่า "ธรรม" โดยหลักการขั้นที่ 1 เรียกว่า ธรรม ส่วนหลักการในขั้นที่ 2 นั้นเรียกว่า วินัย ธรรมศาสตร์จึงหมายถึงศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยหลักการ ทั้งหลักการที่เป็นธรรมหรือธรรมชาติกับหลักการที่เป็นธรรมะในระดับมนุษย์ในสังคมมาวางกำหนดกันหลักการขั้นที่ 2 หากเทียบแล้ว ก็คือ กฎหมายที่มนุษย์มาตกลงกัน ดังนั้นคำว่า ธรรมศาสตร์ จึงหมายถึง วิชากฎหมาย

ธรรมคืออะไร เป็นประเด็นที่กว้างมากและยากที่จะให้ความหมายได้อย่างตายตัว เพราะในทางพุทธศาสนา ธรรมะเป็นคำที่ใช้เรียกหรือเป็นคำสื่อแทนทุกสิ่งทุกอย่างทั่วไปทั้งหมด สำหรับความหมายของธรรมะ สามารถอธิบายได้ใน 4 แบบ ดังนี้

แบบที่หนึ่ง : ธรรม ในความหมายคือธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆทั้งหลายทั้งปวงบรรดามี ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มองเห็นและสิ่งมองไม่เห็น (รูปธรรมกับนามธรรม) หรือจะเป็นเรื่องทางวัตถุ/ทางจิตใจก็ตาม หรือจะเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี/สิ่งไม่ดีไม่ร้ายกลาง ๆ เรียกว่า กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยากตธรรม เมื่อเป็นดังนี้ คำว่าธรรมหรือธรรมะในความหมายแรกนี้ จึงกว้างและครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง กล่าวได้อีกแง่หนึ่งว่า "ไม่มีอะไรไม่ใช่ธรรม" ในความหมายแรกนี้ รูปธรรม ตัวอย่างเช่น ต้นไม้ สัตว์ รถยนต์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวที่มองเห็น ส่วนนามธรรม ตัวอย่างเช่น ความโลภ ความโกรธ ความดี-ชั่ว ความรัก ความเมตตา กรุณา ความยุติธรรม จนถึงนิพพาน

แบบที่สอง : ธรรม ในความหมายคือธรรมดา ซึ่งหมายถึง ความเป็นจริงความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายบรรดามีเหล่านั้น หรือความเป็นจริงความเป็นไปของธรรมชาตินั่นเอง ตัวอย่างเช่น ต้นลำไยงอกจากเม็ดและเจริญเติบโตขึ้นจนออกผลลำไย และในที่สุดก็สิ้นอายุขัย นี้คือความเป็นจริงของต้นไม้ หรือความเป็นจริงของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์เกิดขึ้นมาเป็นทารก บิดามารดาเลี้ยงดู

เจริญเติบโตขึ้น เป็นผู้ใหญ่และในที่สุด มนุษย์ทุกคนก็สิ้นอายุขัย ดังนั้นในความหมายที่สองจึงอธิบายได้ว่าคือ ความเป็นจริงหรือความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายบรรดามี หรือเรียกสั้นที่สุดคือ ธรรมดา

แบบที่สาม : ธรรม ในความหมายคือ ธรรมจริยา ซึ่งหมายถึง ข้อปฏิบัติที่มนุษย์ต้องทำให้สอดคล้องกับธรรมดาของธรรมชาติ หรือข้อประพฤติปฏิบัติที่มนุษย์ต้องทำเพื่อให้การดำเนินชีวิตสอดคล้องกับความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น ธรรมะในความหมายแบบที่สามนี้จะสัมพันธ์กับมนุษย์ ด้านการประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดี ตัวอย่างเช่น ไฟ เป็นธรรมชาติ ธรรมดาของไฟ คือ ร้อน ไฟเกิดจากเหตุปัจจัยคือ เชื้อ อันได้แก่ เชื้อไฟกับก๊าซออกซิเจน เป็นต้น ถ้าร่างกายไปถูกก็จะรู้สึกร้อนหรือถูกเผาไหม้ จะเกิดความลำบาก หากมนุษย์จะได้ประโยชน์จากไฟก็ต้องปฏิบัติต่อไฟให้ถูก ด้วยการนำไฟมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อาทิ ใช้หุงข้าวทำอาหารเพื่อบริโภค ใช้เพื่อให้เกิดอบอุ่น เป็นต้น เหล่านี้คือ ข้อปฏิบัติของมนุษย์ที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมดาธรรมชาติเหล่านั้น แล้วจะเกิดผลดีแก่ตนและสังคม ธรรมในความหมายที่สาม จึงเรียกว่า ธรรมจริยา

แบบที่สี่ : ธรรม ในความหมายคือ ธรรมเทศนา ซึ่งหมายถึง คำบอกคำพูดที่สื่อไปยังความหมายในสามข้อแรกนั้น หรือคำพูดที่เป็นตัวแทนของธรรมในสามข้อข้างต้น จึงเรียกว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ชี้หรือเป็นสื่อไปสู่ธรรมชาติ ธรรมดา และธรรมจริยา เรียกธรรมในความหมายนี้ว่า ธรรมเทศนา

จากการสำรวจหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ผู้เขียนพบว่า มีการอธิบายความหมายของกฎหมายไปในแนวทางที่ได้รับอิทธิพลของตะวันตกมาแทบทั้งหมด ได้แก่

1. แนวคิดแบบปรัชญากฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical Law) โดย รองศาสตราจารย์ สมยศ เชื้อไทย ในหนังสือความรู้กฎหมายทั่วไป คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป ในบริบทของกฎหมายสามชั้น (Three layers of Law) ได้แก่ กฎหมายชาวบ้าน (Volksrecht) กฎหมายของนักกฎหมาย (Juristenrecht) และกฎหมายเทคนิค (Technical Law) นอกจากนี้ 2. ในแนวคิดแบบปรัชญากฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ อธิบายว่า กดหมายนั้นคือ เป็นข้อบังคับของผู้ซึ่งมีอำนาจในบ้านเมือง เมื่อผู้ใดไม่ทำตามแล้วต้องโทษ ต่อมา หยุด แสงอุทัย อธิบายไว้ใน หนังสือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ทำนองเดียวกันว่า กฎหมายได้แก่ข้อบังคับของรัฐซึ่งกำหนดความประพฤติของมนุษย์ ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ 3. แนวคิดแบบกฎหมายธรรมชาติ Natural Law โดย รองศาสตราจารย์ จรัญ โฆษณานันท์[8] ในหนังสือนิติปรัชญา อธิบายว่ากฎหมายธรรมชาติมาจากกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งซึ่งอาจค้นพบได้โดยการใช้เหตุผลของมนุษย์ ส่วน ศาสตราจารย์

[8]จรัญ โฆษณานันท์, อ้างแล้ว 5, 18.

[9]ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10, 2552) 329.

ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ก็อธิบายไว้ว่า[9] กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง สอดคล้องกับธรรมชาติแผ่ซ่านไปในทุกสิ่งสม่ำเสมอเป็นนิรันดร

สำหรับการอธิบายถึงความหมายของกฎหมายในแบบที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนามีอธิบายอยู่บ้างไม่มากนัก ได้แก่ ร. แลงกาต์ : อธิบาย ไว้ว่า[10] กฎหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมะ กล่าวคือ เป็นกฎซึ่งควบคุมระเบียบทั้งปวงในโลกและซึ่งอยู่เป็นอิสระไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งเจตนาของมนุษย์ใด ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส : อธิบายไว้ว่า[11] กฎหมายคือธรรม อันมีที่มาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ในคำสอนทางพุทธศาสนา การอธิบายถึงหลักธรรม เป็นการอธิบายถึงความหมายตามเหตุและผลที่เป็นจริงตามธรรมชาติ ซึ่งจำแนกความหมายของธรรมเป็น 1. ตัวธรรมชาติ (สภาวะธรรม) 2. กฎธรรมชาติ 3. หน้าที่ของสิ่งมีชีวิตตามกฎธรรมชาติ (ปฏิบัติธรรม) 4. ผลที่ได้จากการทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ (ปฏิเวธธรรม) นอกจากนี้ในตำรารวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย มีการนำคำบรรยายของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เรื่องนิติศาสตร์แนวพุทธ ไว้ในส่วนแรกด้วย โดยท่านเจ้าคุณฯได้อธิบายว่า คำว่า ธรรมหรือธรรมะ นั้นเป็นคำที่กว้างและหาคำอธิบายจำกัดความได้ยากมาก เขียนแบบบาลี คือ ธัมมะ/ธัมม (Dhamma) สันสกฤตใช้ ธรฺม/ธรรม (Dharma) ธรรม จึงเป็นคำหรือเป็นหลักครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั่วไปทั้งหมดทั้งสิ้น และพุทธศาสนาอธิบายเรื่อง ธรรมเปรียบเทียบในแง่ของกฎว่า โดยทั่วไป กฎมี 2 กฎ คือ “กฎธรรมชาติ” (กฎของธรรมชาติ) อาจเรียกอีกแง่ว่า ธรรมชาติหรือธรรม ก็ได้ กับ “กฎมนุษย์” ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาถือว่า กฎธรรมชาติหรือธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วจึงนำมาแสดงให้เห็น ขณะที่กฎมนุษย์ เป็นเรื่องที่ไม่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ด้วยความมีปัญญาของมนุษย์ทั้งหลายจึงพยายามนำความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้น มาใช้ประโยชน์ มาจัดตั้งวางเป็นระบบ เป็นกฎใช้ร่วมกัน ดังนั้น ท่านจึงอธิบายจากการแยกสองกฎดังกล่าว ในแง่ของกฎหมายได้ว่า คือ กฎมนุษย์ (กฎของมนุษย์) ในแง่ที่ว่า เป็นเรื่องที่มนุษย์ทั้งหลายพยายามจัดตั้งวางเป็นระบบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ อาจเรียกอีกชื่อได้ว่า “กฎสมมุติ” เพราะสมมุติ หมายถึง การยอมรับร่วมกัน หากจะสรุปให้เห็นในด้านความหมายของกฎหมายในอารยธรรมตะวันออก โดยเฉพาะพุทธศาสนา อาจกล่าวได้อย่างสั้นที่สุดว่า กฎหมายคือ กฎมนุษย์หรือกฎสมมุติ กล่าวอีกแบบได้ว่า กฎหมายคือธรรมะในอีกแง่หนึ่ง แต่เป็นธรรมะขั้นที่สอง

จากที่นำเสนอมา เมื่อสำรวจรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรนิติศาสตร์ทำให้ทราบว่า หลักการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับความหมายของกฎหมายได้ถูกนำเสนอไว้ในรายวิชาคณะนิติศาสตร์ไทย ได้แก่ **รายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย รายวิชาหลัก**

---

[9]ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10, 2552) 329.

[10]ร. แลงกาต์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และวิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ บรรณาธิการ), *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) 53-54.

[11]แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 10, 2554) 285.

วิชาชีพนักกฎหมาย และวิชานิติปรัชญา โดยพบว่ามีการนำหลักคำสอนมาอธิบายโดยตรงมากที่สุด คือ เรื่องนิติศาสตร์แนวพุทธ ในวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย ส่วนอื่น ๆ จะเป็นการอธิบายบางประเด็นบางแง่มุมของหลักการพุทธศาสนา เช่น ในหนังสือประวัติศาสตร์กฎหมายไทยของศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส ได้อธิบายไว้เรื่อง คัมภีร์พระธรรมศาสตร์หลักกฎหมายสำหรับผู้ปกครองแผ่นดิน นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ ได้อธิบายไว้ในหนังสือนิติปรัชญาว่า ธรรมะในพุทธธรรมหมายถึงกฎธรรมชาติหรือความเป็นไปต่าง ๆ ของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย นอกจากนี้ ยังมีผู้อธิบายขยายความต่อไปในหนังสือนิติปรัชญา ปรัชญากฎหมายไทย : นิติศาสตร์แนวพุทธว่า[12] กฎหมายในทัศนะพุทธศาสนาคือ กฎของมนุษย์หรือกฎมนุษย์ กล่าวคือ เป็นเรื่องที่มนุษย์มาตกลงกำหนดกันว่า ในเรื่องนั้นเรื่องนี้จะดำเนินการกันอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติหรือธรรมะ เช่น การที่นาย ก. ต้องการทำสวนหรือปลูกข้าว จึงจ้างนาย ข. ตกลงกันว่า หากนาย ข. มาทำนาหรือทำสวนให้นาย ก. แล้ว นาย ก. จะให้ค่าตอบแทนหรือค่าจ้างเป็นรายเดือน ๆ ละสองหมื่นบาท กรณีนี้อธิบายได้ว่า การทำสวนหรือปลูกข้าวเป็นเหตุ การได้เงินเดือนเป็นผล จริงตามกฎที่มนุษย์ทั้งสองคนตกลงกัน เกิดเป็นข้อตกลงหรือเป็นกฎหมายจ้างแรงงานกันขึ้น แต่ในทางธรรมะหรือในกฎธรรมชาติถามว่าจริงแท้หรือไม่ ที่การทำสวนแล้วได้เงิน กฎธรรมชาติหรือธรรมะจะตอบว่า ไม่จริง เพราะการปลูกต้นไม้เงินไม่สามารถงอกออกมาจากต้นไม้นี้คือความจริงตามกฎธรรมชาติ

ในส่วนการอธิบายความหมายของกฎหมายแบบตะวันตกโดยเฉพาะแบบปรัชญากฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ที่ว่ากฎหมายคือ กฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยความตกลงปลงใจของมนุษย์มิได้เกิดจากพระผู้เป็นเจ้าหรือเกิดขึ้นมีอยู่ตามธรรมชาติ ไปจนถึงความหมายที่ว่ากฎหมายคือคำสั่งของรัฏฐาธิปัตย์ หากไม่ทำตามหรือฝ่าฝืนจะถูกลงโทษนั้น เห็นว่าเป็นการรับอิทธิพลของตะวันตก ส่งผลโดยตรงต่อนักกฎหมายไทยกลายเป็นคนคับแคบ เดินตามและรับใช้ผู้มีอำนาจ (ที่ไม่มีความชอบธรรม) โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ตีความตามตัวอักษร คำตอบที่ออกมาในหลายเรื่องจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นคือ แยกกฎหมายกับความยุติธรรมออกจากกัน

ตัวอย่างเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม เช่น บทบัญญัติมาตราหนึ่งเขียนว่า “ห้ามเดินลัดสนาม ฝ่าฝืนมีโทษปรับ 2,000 บาท” หากข้อเท็จจริงมีว่า นายดำเดินผ่านสนามดังกล่าวจะผิดหรือไม่นั้น นักศึกษากฎหมายสามารถตัดสินโดยการตีความโดยแบบตัวอักษรดังกล่าวได้ทันทีว่า นายดำมีความผิด เพราะตรงตามตัวบทหรือการตีความตามตัวอักษร แต่หากข้อเท็จจริงเปลี่ยนไปว่า นายดำวิ่งหรือคลานผ่านสนามดังกล่าว กรณีนี้นักศึกษาที่ยึดการตีความตามตัวอักษร จะตัดสินว่านายดำไม่มีความผิด เพราะตัวบทเขียนไว้เฉพาะการเดินเท่านั้น การตีความ

[12] ดิเรก ควรสมาคม, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2557) 285.

เช่นนี้จะทำให้มีปัญหาต่อไป เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสิ่งที่กฎหมายคุ้มครองซึ่งไม่ใช่การคำนึงถึงเฉพาะตัวหนังสือเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 ที่ว่า "กฎหมายนั้น ต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ" เป็นหลักการตีความกฎหมายตามตัวอักษรควบคู่ไปกับเจตนารมณ์ด้วย ประเด็นนี้ในการเรียนการสอนกฎหมายมักจะอธิบายเน้นเรื่องการตีความตามตัวบทกฎหมายหรือตามตัวอักษรมากเกินไป จนลืมคำนึงถึงการตีความตามเจตนารมณ์ (Objective Theory) เพื่อให้ได้ผลดีและถูกต้อง ในเรื่องนี้พุทธศาสนาก็มีหลักในการตีความโดยคำนึงถึงเจตนารมณ์เช่นกัน[13] พระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบท (เทียบกับมาตรา) นั้นพระองค์ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ใน วินยปิฎก ภาค 1 หน้า 27 ; อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ภาค 24 หน้า 31 ว่ามีเจตนารมณ์ของสิกขาบท คือ เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

ตัวอย่างคดีที่ตัดสินตามตัวบทกฎหมายในคำพิพากษาฎีกาที่ 1262/2547 ตัดสินโดยสรุปได้ว่า การให้เงินแก่เจ้าพนักงานตำรวจ เพื่อให้เบิกความในศาล ช่วยเหลือเพื่อนที่กระทำความผิดยาเสพติด ไม่ผิดฐานให้สินบนเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 144 ที่บัญญัติว่า "ผู้ใดให้ ขอให้หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดแก่เจ้าพนักงาน สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งรัฐ สมาชิกสภาจังหวัดหรือสมาชิกสภาเทศบาล เพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการหรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ประเด็นในคดีนี้ อยู่ที่การตีความตามตัวบท ที่ว่า "การ...อันมิชอบด้วยหน้าที่" ซึ่งเป็นถ้อยคำในมาตรานี้ คดีนี้ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ตัดสินว่าจำเลยในคดีนี้กระทำความผิดฐานให้สินบนตามมาตรา 144 แต่เมื่อขึ้นสู่ศาลฎีกาได้กลับคำพิพากษาของสองศาลล่าง เป็นว่าจำเลยไม่มีความผิด เพราะศาลได้ตีความว่า การที่เจ้าพนักงานตำรวจผู้จับกุมผู้กระทำผิดมีหน้าที่ต้องเบิกความต่อศาลตามความสัจจริงในระหว่างเป็นพยาน

ในคดีที่ผู้กระทำความผิดถูกฟ้องนั้นเป็นหน้าที่อย่างเดียวกับประชาชนทั่วไป หาใช่เป็นหน้าที่โดยตรงอันสืบเนื่องมาจากที่เป็นเจ้าพนักงานผู้จับกุมผู้กระทำความผิดไม่ หน้าที่ที่ต้องเบิกความตามความสัจจริงจึงไม่เป็นการกระทำการในหน้าที่ของเจ้าพนักงานโดยเฉพาะ ผู้เขียนเห็นว่า เป็นการตีความตามตัวอักษรโดยแท้ เพราะหากคิดแบบคนทั่ว ๆไป ถามว่า ให้เงินเจ้าพนักงาน เช่น ตำรวจเพื่อช่วยเหลือทางคดีความ จะไม่ผิดฐานให้สินบนเลยหรือ ดังนั้น หากมีการคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้ว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิ่งใด (Legal Interest) เมื่อมีการกระทำที่

---

[13] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอง* (กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2554) 315-316.

ขัดต่อเจตนารมณ์ย่อมถือเป็นความผิดได้ อีกประการหนึ่งในแง่โครงสร้างความผิดอาญานั้น หากเรียนและสอนให้เข้าถึงศาสตร์ (Science) ของเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้ง ก็จะพิจารณาปัญหานี้ได้ กล่าวคือ ถ้อยคำในตัวบทดังกล่าว ควรถือว่าเป็นเงื่อนไขการลงโทษทางภาวะวิสัย[14] เพื่อที่ไม่ให้มีการอ้างหรือตีความตามตัวอักษรอย่างเดียว หรือตีความตามเจตนารมณ์ของสิกขาบทตามหลักพุทธศาสนา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษาของไทยทั้งของรัฐและเอกชน จะมีการจัดการเรียนการสอนในสาขาคณะนิติศาสตร์มายาวนานแล้ว แต่การเรียนกฎหมายยังถูกทำให้เป็นไปในแนวทางแบบนิติศาสตร์โดยแท้ คือ เรียนเพื่อให้รู้กฎหมายและใช้กฎหมายเป็น ในแบบกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ที่เรียกว่า "Positive Law" โดยศึกษาเฉพาะส่วนที่เป็นเนื้อหาของกฎหมาย (Content) แต่ในส่วนวิธีคิดและวิธีใช้ตลอดจนการใช้การตีความ (Juristic Method) ไม่ได้มีการพัฒนาและสอนให้นักศึกษาในระดับปริญญาตรีอย่างจริงจัง ประกอบกับอิทธิพลของอารยธรรมและกฎหมายของตะวันตก ที่นักกฎหมายไทยไปศึกษาหรือไปรับมาใช้ โดยไม่ได้พิจารณาสภาพทางสังคมของไทยว่าไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้นยังละเลยไม่สนใจศึกษาแนวคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับกฎหมายว่า กฎหมายเป็นธรรมะชั้นที่สอง เรียกว่า กฎสมมุติหรือกฎมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการตกลงยอมรับร่วมกันของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ กฎมนุษย์หรือกฎหมายจึงต้องสอดคล้องและปรับให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ (ธรรมะขั้นที่หนึ่ง) เสมอ ในด้านหลักสูตรนิติศาสตร์ในเนื้อหาวิชา พบว่า มีการนำหลักพุทธศาสนามาอธิบายน้อยมาก คือ มีสามรายวิชา ได้แก่ รายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย รายวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย และวิชานิติปรัชญาเท่านั้น เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมทำให้นักกฎหมายไทยส่วนใหญ่ยึดถือแนวคิดปรัชญากฎหมายแบบตะวันตกเป็นสรณะ คุณค่าหลักการสำคัญที่มีในพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณค่าแท้ อันจะยกระดับจิตใจทางความคิดมุมมองต่อการใช้การตีความกฎหมาย จึงกลายเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่อยู่ในความรับรู้ของแวดวงนิติศาสตร์ไทย หรืออาจรู้บ้างแต่ไม่ลึกซึ้ง ดังนั้นหลักสูตรนิติศาสตร์ควรพิจารณาหาแนวทางเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาให้ได้ เช่น การมีรายวิชาพุทธศาสนาในนิติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ หรือรายวิชานิติศาสตร์แนวพุทธ ให้นักศึกษากฎหมายได้เรียน อาจเชื่อมโยงกับสถาบันอุดมศึกษาที่สอนพุทธศาสนาด้านการแลกเปลี่ยนบุคลากรผู้สอนร่วมกัน ก็จะทำให้วิชานิติศาสตร์ไทยสามารถเข้าถึงหลักการที่แท้จริงหรือเข้าถึงความจริงแท้ของกฎหมายไทยอีกทางหนึ่ง

[14] คณิต ณ นคร, *พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2553) 59-65.



บรรณานุกรม

คณิต ณ นคร, *พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2553)

จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2532)

ดิเรก ควรสมาคม, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2557)

ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10, 2552)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ* (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 6, 2550)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอง* (กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2554)

พิธินัย ไชยแสงสุขกุล, *นิติปรัชญาภาค 1 เล่ม 1* (กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญจำกัด, 2539)

ร. แลงกาต์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ บรรณาธิการ), *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553)

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระเจ้าพี่ยาเธอ, *เล็กเช่อร์กฎหมาย* (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, 2468)

สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *การวิจัยกฎหมายทางเลือก:แนวคิดและพรมแดนความรู้* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2557)

สมยศ เชื้อไทย, *ความรู้กฎหมายทั่วไป คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 12, 2549)

แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 10, 2554)

แสวง บุญเฉลิมวิภาส (บรรณาธิการ), *รวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญชน, พิมพ์ครั้งที่ 4, 2543)

หยุด แสงอุทัย, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 18, 2553)

